

CHRISTOFER BOBONICH (ed.):**Plato's Laws. A Critical Guide**(Platónove *Zákony*. Kritický sprievodca)

Cambridge: Cambridge University Press 2010, 245 s.

Platónov dialóg *Zákony* je charakteristický revíziou predchádzajúcich názorov, ale aj chaotickosťou, nekompletnosťou, ťažkopádnosťou, až odvrátením sa od ideálov, ktoré v jeho dielach zväčša reprezentovala postava Sókrata. Z týchto dôvodov bol v porovnaní s inými dialógmi prehliadaný a nedostávalo sa mu veľkej pozornosti. V posledných desaťročiach možno sledovať väčší záujem o predmetný dialóg, charakterizovaný úsilím poukázať na jeho význam v Platónovom myslení. Jedným z pozoruhodných produktov tohto úsilia je aj recenzovaný zborník, ktorý vznikol pod vedením profesora Stanfordskej univerzity Ch. Bobonicha ako hlavného editora a jedného z autorov. Publikácia pozostávajúca z jedenástich štúdií, ktorých autormi sú poprední angloamerickí znalci antickej filozofie, si kladie za cieľ analyzovať a interpretovať dialóg *Zákony* vo vzťahu k ostatným Platónovým spisom a ukázať, v čom je takéto nazeranie na dialóg prínosné v súvislosti s možným vyjasnením niektorých aspektov učenia zakladateľa Akadémie. Práve snaha prepojiť parciálne témy diela a dať im širší kontext v spojení s predchádzajúcimi dialógmi sa postarala o to, že výsledkom sú skutočne originálne príspevky, ktoré nútia čitateľa odpútať sa od bežne zaužívaných názorov a uvažovať o prezentovaných ideách v širších súvislostiach.

Prvý príspevok z pera Malcolma Schofielda *The Laws' two projects* sa venuje Aristotelovej kritike *Zákonov* v druhej knihe *Politiky*, pričom identifikuje mnohé paralely medzi *Zákonmi* a *Politikou*. Necháva sa tiež inšpirovať Aristotelovou predstavou o dvoch možnostiach budovania *polis* v meste zákonov. Dokazuje, že zatiaľ čo niektoré pasáže *Zákonov* sú písané v znamení cieľa vytvoriť systém *polis* pre bežné politické spoločenstvo, možno tu identifikovať časti, ktoré svedčia o projekte približujúcom sa ideálu prezentovanému v dialógu *Ústava*. Schofield sa teda snaží demonštrovať Platónove silné napojenie na *Ústavu* a v nej prezentovaný ideál ako primárny a nadradený zámer *Zákonov*. V rámci tohto projektu je však prezentovaný aj druhý projekt, rešpektujúci možnosti a nedokonalosti bežného ľudského spoločenstva.

Už názov state Christofera Rowa *The relationship of the Laws to other dialogues: A proposal* informuje o úsilí preukázať spojitosť *Zákonov* s predchádzajúcimi Platónovými prácami. Rowe vychádza z tézy Schofielda, že *Zákony* sú písané pre skúseného čitateľa (Schofield, 2003). Zachádza však ešte ďalej a pokúša sa dokázať, že Platón sa v predmetnom dialógu nielenže neobrátil chrbtom k svojim záverom z dialógov stredného obdobia, ale že ho dokonca písal s istým zámerom. Tento zámer má spočívať v tom, že skrytá úroveň textu v *Zákonoch*, dostupná len skúsenému čitateľovi, ho nasmeruje ku konkrétnym pasážam predchádzajúcich dialógov. Na ich základe bude následne schopný hlbšie porozumieť argumentu prezentovanému na povrchovej úrovni textu *Zákonov*.

Cieľom príspevku Richarda Krauta *Ordinary virtue from the Phaedo to the Laws* je ukázať, že *Zákony* a *Ústava* by mali byť čítané spoločne, a to predovšetkým vo vzťahu k primárnemu cieľu obidvoch *poleis* konštituovaných v týchto dvoch dielach, a to cnosti

a šťastia všetkých občanov. Kraut prezentuje stanovisko, podľa ktorého Platón predpokladal, že nie všetci občania majú rovnaký predpoklad porozumieť tomu, čo je cnosť v pravom zmysle slova, a usiluje sa dokázať, že práve *polis Zákonov* a jej právne predpisy sú stanovené s ohľadom na ľudí s menšími schopnosťami dosiahnuť skutočnú cnosť.

Julia Annas v štúdiu s názvom *Virtue and law in Plato* upriamuje pozornosť na otázku, či je možné zosúladiť bezpodmienečnú poslušnosť občanov vo vzťahu k zákonom *polis*, založenú na priam otrockej úcte k nim, s primárnym cieľom mesta zákonov – so šťastným životom občanov v cnosti. Annas na rozdiel od Krauta nepochybuje o tom, že Platónovým cieľom v *Zákonoch* bolo realizovanie cnosti občanov v plnom význame tohto slova, a pri odpovedi na uvedenú otázku sa zameriava na preambulu zákonov ako kľúčový prostriedok, ktorého hlavnou funkciou je presvedčanie občanov o nutnosti riadiť sa zákonmi mestského štátu. Predkladá tri možnosti, ako môže preambula pomôcť občanom porozumieť nariadeniam *polis*, pričom sa aj za pomoci teórie Filóna Alaxandrijského usiluje dokázať, že občania majú pozitívny postoj tak k preambulám, ako aj k zákonom, pretože je v nich obsiahnutý ideál cnostného života.

Problému morálky a vnútorného mravného zákona sa venuje článok Terenca Irwina *Morality as law and morality in the Laws*. Kladie si otázku, či možno Platóna zaradiť do tradície prirodzeného práva, a ak áno, ako je možné zosúladiť túto koncepciu s externým právom prezentovaným v *Zákonoch*. Vychádzajúc z Ciceronovej definície prirodzeného mravného zákona ukazuje, že hoci občania Platónovej Magnézie poslúchajú externé zákony, riadia sa aj vnútorným zákonom, ktorý spočíva v ich racionálnom porozumení vonkajším nariadeniam *polis* prostredníctvom preambuly zákona.

Dorothea Frede v príspevku *Puppets on strings: Moral psychology in Laws Books 1 and 2* obracia pozornosť na kontroverzný problém slasti a bolesti, ku ktorému Platón v jednotlivých dialógoch zaujíma rozličné stanoviská. Frede sa zameriava na rozdielnú evidenciu v dialógoch *Timaios*, *Filébos* a na *Zákony*. Domnieva sa, že v *Zákonoch* Platón zdôrazňuje nutnosť vzdelávania vo vzťahu k emóciám a usiluje sa dokázať, že slasť, bolesť a získavanie správnych morálnych zručností vo vzťahu k nim tvorí jednu z podmienok dobre usporiadanej duše.

Rachana Kamtekar sa v štúdiu *Psychology and the inculcation of virtue in Plato's Laws* venuje otázke hodnoty fyzického pohybu v súvislosti s jeho vplyvom na psychickú stránku človeka. Demonštruje spojitosť psychológie *Zákonov* s koncepciou prezentovanou v *Timaiovi* a na jej základe ukazuje, ako je možné prostredníctvom cielených pohybov tela pôsobiť na formovanie psychickej stránky človeka a kultivovanie cnosti.

Príspevok *Images of Irrationality* z pera editora zborníka Christofera Bobonicha nastoľuje problém Platónovho chápania mimoracionálnych motivácií (napríklad zmyslové potešenie, hnev, strach) a uchopenia vzťahov medzi nimi a rozumom človeka. Obracia sa pritom aj na učenie o tripartitnej duši v dialógu *Timaios* a s jeho pomocou sa usiluje dokázať, že aspoň niektoré z mimoracionálnych motivácií majú konceptuálny obsah. Chce tak vyvrátiť interpretácie, ktoré im priradujú čisto imagický¹ obsah.

Thanassis Samaras v príspevku s názvom *Family and the question of women in the Laws* upriamuje pozornosť na otázku rodiny a postavenie žien v *Zákonoch*. V otázke rodiny je de-

¹ Vzhľadom na absenciu vhodnejšieho slovenského ekvivalentu používam termín „imagický“ ako doslovný preklad Bobonichovho termínu „imagistic“.

monštrovaná Platónova snaha obnoviť starobylé inštitúcie (napríklad *sysstia* čiže spoločné stravovanie), ktoré oslabujú sociálnu funkciu rodiny. Postavenie žien v *Zákonoch* ako druhý skúmaný aspekt štúdie má podľa autora ambivalentný charakter, keďže na jednej strane je v rámci verejnej sféry dokázaná ich emancipácia a politické práva s možnosťou zastávania vysokých úradných postov, v súkromnej sfére je však pre ich postavenie príznačná nesvojprávnosť a minimálna autonómia.

Otázka náboženstva a povahy bohov v *Zákonoch* je predmetom záujmu Roberta Mayhewa v článku *The Theology of the Laws*. Mayhew sa upriamením pozornosti na príležitostné odkazy na bohov v jednotlivých knihách dialógu a dôslednou analýzou 10. a 12. knihy usiluje zodpovedať otázku, prečo je povaha náboženstva v *Zákonoch* nejednoznačná a nejasná a ako by jej dôkladné preskúmanie mohlo prispieť k porozumeniu tak komplikovanej časti Platónovho učenia, akou je jeho teológia neskorých dialógov.

Posledný príspevok s príznačným názvom *Plato's 'truest tragedy': Laws book 7, 817a-d* od Andrého Laksa ponúka netradičnú analýzu predmetnej pasáže *Zákonov*, v ktorej aténsky hosť nazýva ústavu *polis* tragédiou. Laks sa domnieva, že toto označenie nemožno chápať jednoducho metaforicky. Práve naopak, vychádzajúc z politického rozmeru tragédie ako žánru je podľa neho ústava Magnézie tragédiou v zmysle reprezentácie najlepšieho života.

Na záver možno konštatovať, že recenzované dielo je svojim nezaujatým a nezaťaženým prístupom k dialógu *Zákony* prínosné predovšetkým pre čitateľov, ktorých filozofický záujem o Platónove spisy je podmienený úsilím porozumieť parciálnym témam jednotlivých prác v kontexte ostatných dialógov a z hľadiska istého posunu v myslení zakladateľa Akadémie.

Literatúra

SCHOFIELD, M. (2003): Religion and Philosophy in the *Laws*. In: Scolnicov, S. – Brisson, L. (eds.): *Plato's Laws: From Theory into Practice. Proceedings of the VI Symposium Platonicum*. St. Augustin: Academia, 1-13.

Anežka Chovanková

Anežka Chovanková
Katedra filozofie FF UMB
Tajovského 40
974 01 Banská Bystrica
SR
e-mail: anezka.chovankova@umb.sk